

**BUXGALTERIYA HISOBI VA AUDITDA SUN'IY INTELLEKTDAN
FOYDALANISHNING ZAMONAVIY IMKONIYATLARI****Jo'raqulova Hilola Sobirjonovna**

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Buxgalteriya hisobi va audit

Ilmiy rahbar: Do'smuxamedova Nozima**Annotatsiya**

Mazkur maqolada O'zbekistonda buxgalteriya hisobi va audit jarayonlarida sun'iy intellektdan foydalanishning zamonaviy imkoniyatlari tadqiq etilgan. Tadqiqotning dolzarbligi moliyaviy va soliq ma'lumotlari hajmining ortishi, hisob jarayonlarini avtomatlashtirish hamda moliyaviy xavflarni tezkor aniqlash zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqotda tizimli yondashuv, taqqoslash, tahlil va umumlashtirish usullaridan foydalanilib, 2026-yilda qabul qilingan rasmiy hujjatlar va amaliy raqamli loyihalar o'rganildi. Natijalar sun'iy intellektning hujjatlarni qayta ishlash, katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish, anomalialarni aniqlash, soliq xavflarini baholash va audit jarayonlarini raqamlashtirishdagi imkoniyatlarini ko'rsatdi. Tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyati buxgalter va auditor faoliyatida sun'iy intellektdan foydalanish yo'nalishlarini tizimlashtirish hamda undan samarali va mas'uliyatli foydalanish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, buxgalteriya hisobi, audit, raqamlashtirish, avtomatlashtirish, Big Data, soliq xavfi, elektron hisobvaraqa-faktura, moliyaviy ma'lumotlar, raqamli audit.

Abstract

This article examines the modern opportunities for using artificial intelligence in accounting and auditing in Uzbekistan. The relevance of the research is determined by the growing volume of financial and tax data, the need to automate accounting processes, and the increasing importance of timely identification of financial risks. The study applies systematic analysis, comparison, and generalization methods and examines official regulatory documents and digital projects implemented in Uzbekistan in 2026. The results demonstrate that artificial intelligence can be used for document processing, large-scale data analysis, anomaly detection, tax risk assessment, and digitalization of audit procedures. The practical significance of the study lies in systematizing the main areas of artificial intelligence application in accounting and auditing and developing recommendations for its effective and responsible use. The

study also emphasizes that artificial intelligence should support professional judgment rather than completely replace accountants and auditors.

Keywords: artificial intelligence, accounting, auditing, digitalization, automation, Big Data, tax risk, electronic invoice, financial data, digital audit.

KIRISH

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida axborotni yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilish usullarining o'zgarishiga olib kelmoqda. Mazkur jarayon buxgalteriya hisobi va audit sohasida ham yangi texnologik yondashuvlarni shakllantirmoqda. Korxonalarda elektron hujjatlar, moliyaviy operatsiyalar va soliq ma'lumotlari hajmining ortib borishi ularni tezkor va sifatli tahlil qilishni talab etmoqda.

Bunday sharoitda sun'iy intellekt texnologiyalari buxgalter va auditor faoliyatini avtomatlashtirish, katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash, noodatiy operatsiyalarni aniqlash va xavflarni baholash uchun qo'shimcha imkoniyat yaratadi.

O'zbekistonda 2026-yil davomida ushbu yo'nalishda muhim amaliy qadamlar amalga oshirildi. Xususan, 2026-yil 6-iyuldagi PF-123-son Farmon bilan davlat auditi faoliyatida sun'iy intellekt va raqamlashtirishni rivojlantirish bo'yicha 2026–2030-yillarga mo'ljallangan maqsadlar belgilandi. Hujjatda audit jarayonlarini avtomatlashtirish, budjet tizimidagi xavflarni barvaqt aniqlash, Big Data asosida anomaliyalarni aniqlash hamda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish nazarda tutilgan.

Bundan tashqari, 2026-yil 29-iyulda O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi AI SOLIQ platformasini ishga tushirdi. Platforma tadbirkorlar, buxgalterlar va korxona rahbarlariga tashkilot faoliyatini intellektual tahlil qilish, elektron hisobvaraqa-fakturalarning xavf toifasiga tushish sabablarini aniqlash, soliq reytingi va soliq hisobotlari bo'yicha ma'lumot olish imkonini beradi.

Shu sababli O'zbekistonda buxgalteriya hisobi va auditda sun'iy intellektdan foydalanish masalasini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi — O'zbekistonda buxgalteriya hisobi va audit jarayonlarida sun'iy intellektdan foydalanishning zamonaviy imkoniyatlarini aniqlash va undan samarali foydalanish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti — buxgalteriya hisobi va audit jarayonlarida qo'llanilayotgan raqamli texnologiyalar.

Tadqiqot predmeti — sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning buxgalteriya hisobi va audit jarayonlariga ta'siri.

ADABIYOTLAR SHARHI

2026-yilda O'zbekistonda sun'iy intellekt va raqamlashtirish bilan bog'liq qator yangi amaliy mexanizmlarning joriy etilishi mazkur mavzuning dolzarbligini oshirdi.

Davlat auditi bo'yicha 2026-yil 6-iyuldagi PF-123-son Farmon ushbu sohada muhim huquqiy asoslardan biridir. Unda 2026–2030-yillarda davlat auditini raqamli transformatsiya qilish maqsadlari belgilangan. Farmonda sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar asosida axborot tizimlari hamda modullarini joriy etish ko'zda tutilgan.

Soliq sohasida esa 2026-yil iyul oyida AI SOLIQ platformasining ishga tushirilishi sun'iy intellektning bevosita buxgalterlar faoliyatiga yaqinlashayotganini ko'rsatadi. Platformada Soliq LLM milliy til modeli, Big Data asosidagi mashinaviy o'qitish va boshqa sun'iy intellekt yechimlari qo'llanilayotgani rasmiy ma'lumotlarda qayd etilgan.

Buxgalteriya hisobi bo'yicha 2026-yil 13-avgustda 1-sonli Moliyaviy hisobotning milliy standarti — “Moliyaviy hisobotlarda axborotlarni taqdim etish va yoritib berish” tasdiqlandi. Mazkur standart 2027-yil 1-yanvardan kuchga kiradi. Unda moliyaviy hisobotlarni tayyorlash, taqdim etish, axborotlarni tasniflash va yoritib berishning yangi talablari belgilangan.

Shu jihatdan, buxgalteriya hisobining yangi standartlarga moslashuvi va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bir-biri bilan bog'liq jarayonlar sifatida namoyon bo'lmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli yondashuv, taqqoslash, tahlil, umumlashtirish va huquqiy-hujjatli tahlil usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasining 2026-yilda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlari hamda davlat organlarining rasmiy axborotlari tashkil etdi.

Tadqiqot jarayonida sun'iy intellektning buxgalteriya hisobi va auditdagi quyidagi asosiy qo'llanish yo'nalishlari ajratib olindi:

- moliyaviy ma'lumotlarni avtomatik qayta ishlash;
- elektron hujjatlarni tahlil qilish;
- ma'lumotlardagi xatolar va nomuvofiqliklarni aniqlash;
- katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish;

- soliq xavflarini aniqlash;
- audit obyektlarini xavf darajasi bo'yicha tahlil qilish;
- takrorlanuvchi jarayonlarni avtomatlashtirish;
- auditor va buxgalter uchun tahliliy axborot tayyorlash.

NATIJALAR VA TAHLIL

1. Buxgalteriya hisobida sun'iy intellektdan foydalanish

Buxgalteriya hisobining muhim vazifalaridan biri xo'jalik operatsiyalari to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash, qayta ishlash va tizimlashtirishdan iborat. Raqamli hujjatlar sonining ko'payishi ushbu jarayonni avtomatlashtirishga ehtiyojni oshirmoqda.

Sun'iy intellekt asosidagi texnologiyalar ma'lumotlarni tasniflash, hujjatlardan kerakli axborotni ajratib olish, takroriy operatsiyalarni aniqlash va belgilangan mezonlarga mos kelmaydigan ma'lumotlarni ajratish kabi vazifalarda qo'llanishi mumkin.

Buxgalter uchun bunday texnologiyalarning muhim jihati — vaqtni tejash va katta hajmdagi ma'lumotlar bilan ishlash imkoniyatini kengaytirishdir.

2026-yilda AI SOLIQ platformasining ishga tushirilishi bu jarayonning O'zbekistondagi amaliy ko'rinishlaridan biridir. Platforma orqali buxgalterlar korxona faoliyati, soliq hisobotlari, soliq reytingi va elektron hisobvaraq-fakturalar bilan bog'liq ayrim ma'lumotlarni intellektual tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

2. Auditda sun'iy intellektdan foydalanish

Audit jarayonida katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlarni tekshirish va ulardan xavfli operatsiyalarni ajratib olish muhim hisoblanadi.

Sun'iy intellekt auditorning barcha vazifalarini almashtirmaydi. Biroq u auditor tomonidan chuqurroq o'rganilishi kerak bo'lgan operatsiyalarni dastlabki bosqichda aniqlashga yordam berishi mumkin.

Masalan, ma'lumotlar bazasida odatiy operatsiyalardan keskin farq qiluvchi operatsiyalar, takroriy yozuvlar yoki belgilangan mezonlarga mos kelmaydigan ko'rsatkichlar aniqlansa, tizim ularni auditor e'tiboriga havola qilishi mumkin.

PF-123-son Farmonda davlat auditida aynan shunday texnologik yondashuvlarni rivojlantirish nazarda tutilgan. Hujjatda Big Data asosida anomaliyalarni aniqlash, xavflarni barvaqt aniqlash va audit jarayonlarini avtomatlashtirish bo'yicha vazifalar belgilangan.

1-jadval. Buxgalteriya hisobi va auditda sun'iy intellektdan foydalanish yo'nalishlari

Yo'nalish| Sun'iy intellektning imkoniyati| Kutiladigan natija

Buxgalteriya hisobi| Ma'lumotlarni avtomatik qayta ishlash| Vaqt sarfining kamayishi

Elektron hujjatlar| Hujjatlarni tahlil qilish va tasniflash| Qayta ishlash tezligining oshishi

Soliq hisobi| Soliq ma'lumotlarini tahlil qilish| Soliq xavflarini oldindan aniqlash

Audit| Anomaliyalarni aniqlash| Audit risklarini baholashni yaxshilash

Big Data| Katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash| Tahlil qamrovining kengayishi

Hisobot| Ma'lumotlarni umumlashtirish| Tahliliy axborot tayyorlashni tezlashtirish

Manba: muallif tomonidan 2026-yilgi rasmiy ma'lumotlar asosida ishlab chiqilgan.

3. Sun'iy intellektdan foydalanishning zamonaviy imkoniyatlari

O'rganilgan rasmiy ma'lumotlar asosida buxgalteriya hisobi va auditda sun'iy intellektdan foydalanishning quyidagi asosiy imkoniyatlarini ajratish mumkin:

Birinchidan, avtomatlashtirish. Takrorlanuvchi operatsiyalarni avtomatlashtirish buxgalter va auditorning vaqtini murakkab tahliliy vazifalarga yo'naltirish imkonini beradi.

Ikkinchidan, katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish. Sun'iy intellekt texnologiyalari katta ma'lumotlar massivini tezkor qayta ishlash va ular orasidagi bog'liqliklarni aniqlash imkonini beradi.

Uchinchidan, xavflarni aniqlash. Audit va soliq nazoratida anomaliyalarni aniqlash orqali ehtimoliy xavfli operatsiyalarni dastlabki bosqichda ajratish mumkin.

To'rtinchidan, tahliliy faoliyatni kuchaytirish. Buxgalter va auditor faqat ma'lumotlarni qayta ishlovchi mutaxassis emas, balki ularni tahlil qiluvchi va professional qaror qabul qiluvchi mutaxassis sifatida faoliyat yuritishi uchun sharoit yaratiladi.

Beshinchidan, raqamli auditning rivojlanishi. Davlat auditida sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarni joriy etish bo'yicha 2026–2030-yillarga mo'ljallangan maqsadlarning belgilanishi bu yo'nalishning institutsional rivojlanishini ko'rsatadi.

4. Mavjud muammolar

Sun'iy intellektdan foydalanish imkoniyatlari bilan bir qatorda, uni amaliyotga joriy etishda qator masalalarni hisobga olish zarur.

Birinchi muammo — ma'lumotlarning sifati. Sun'iy intellektning tahlil natijasi unga kiritiladigan ma'lumotlarning to'liqligi va sifatiga bog'liq.

Ikkinchi muammo — axborot xavfsizligi. Buxgalteriya va audit tizimlarida moliyaviy hamda tijoratga oid ma'lumotlar qayta ishlangani sababli ularni himoya qilish muhimdir.

Uchinchi muammo — mutaxassislarning raqamli kompetensiyasi. Buxgalter va auditor sun'iy intellekt vositasidan foydalanish bilan bir qatorda, uning natijalarini professional nuqtayi nazardan baholay olishi kerak.

To'rtinchi muammo — inson nazorati. Sun'iy intellekt tomonidan berilgan tahliliy natija yakuniy professional qarorning o'zi sifatida qabul qilinmasligi kerak. Ayniqsa audit xulosalari va moliyaviy hisobotlar bilan bog'liq masalalarda insonning professional mulohazasi muhim ahamiyatga ega.

ILMIY-AMALIY TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, O'zbekistonda buxgalteriya hisobi va auditda sun'iy intellektdan foydalanishni takomillashtirish bo'yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Buxgalteriya dasturlarida sun'iy intellekt asosidagi tahliliy modullarni kengaytirish. Ushbu modullar takroriy operatsiyalar, ma'lumotlardagi nomuvofiqliklar va ehtimoliy xatolarni aniqlashga yo'naltirilishi mumkin.
2. Auditda risklarni avtomatik baholash vositalarini rivojlantirish. Bu auditorning vaqtini tejash bilan birga, tekshiruvning tahliliy yo'nalishini kuchaytirishi mumkin.
3. Buxgalter va auditorlarning raqamli kompetensiyalarini oshirish. Oliy ta'limda "Raqamli buxgalteriya", "Raqamli audit", ma'lumotlar tahlili va sun'iy intellektdan foydalanish bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni kengaytirish maqsadga muvofiq.
4. Moliyaviy ma'lumotlarning himoyasini kuchaytirish. Sun'iy intellekt tizimlarida ma'lumotlarni qayta ishlash jarayonida maxfiylik va axborot xavfsizligi talablariga qat'iy rioya qilish lozim.
5. Inson nazoratini saqlab qolish. Sun'iy intellekt tomonidan shakllantirilgan natijalar buxgalter yoki auditorning professional mulohazasi bilan tekshirilishi zarur.
6. Yangi MHMSlarni joriy etish jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish. 2026-yil 13-avgustda tasdiqlangan 1-sonli MHMS 2027-yil 1-yanvardan kuchga kirishi sababli korxonalarning hisob va hisobot tizimlarini yangi talablar bilan uyg'unlashtirishda raqamli vositalardan foydalanish muhim bo'ladi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt buxgalteriya hisobi va auditning raqamli transformatsiyasida muhim texnologik vositalardan biriga aylanmoqda.

2026-yilda O'zbekistonda amalga oshirilgan amaliy ishlar ushbu jarayonning faqat nazariy istiqbol emasligini ko'rsatmoqda. Davlat auditida sun'iy intellekt va raqamlashtirishni rivojlantirish bo'yicha PF-123-son Farmonning qabul qilinishi, AI SOLIQ platformasining ishga tushirilishi va moliyaviy hisobotning yangi milliy standartlarining tasdiqlanishi buxgalteriya va audit sohasida raqamli texnologiyalarning ahamiyati ortib borayotganini ko'rsatadi.

Sun'iy intellekt buxgalteriya hisobida ma'lumotlarni qayta ishlash, elektron hujjatlarni tahlil qilish, soliq ma'lumotlarini o'rganish va takroriy jarayonlarni avtomatlashtirish imkonini beradi. Auditda esa katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish, anomaliyalarni aniqlash va risklarni baholash jarayonlarini takomillashtirish imkoniyati mavjud.

Shu bilan birga, sun'iy intellektni buxgalter yoki auditorning to'liq o'rnini bosuvchi vosita sifatida emas, balki professional faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi texnologiya sifatida ko'rish maqsadga muvofiq. Texnologiyadan samarali foydalanish uchun ma'lumotlar sifati, axborot xavfsizligi, mutaxassislarning raqamli kompetensiyasi va inson nazoratini ta'minlash muhim.

Umuman olganda, O'zbekistonda buxgalteriya hisobi va auditni sun'iy intellekt asosida rivojlantirish hisob ma'lumotlarini qayta ishlash tezligini oshirish, auditning tahliliy imkoniyatlarini kengaytirish va moliyaviy xavflarni aniqlash mexanizmlarini takomillashtirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Davlat auditi faoliyatida sun'iy intellekt va raqamlashtirishni yanada rivojlantirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida" 2026-yil 6-iyuldagi PF-123-son Farmon.
2. O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi. "Soliq qo'mitasi AI SOLIQ'ni ishga tushirdi", 2026-yil 29-iyul.
3. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vaziri. "O'zbekiston Respublikasi Moliyaviy hisobotning milliy standarti (1-sonli MHMS) «Moliyaviy hisobotlarda axborotlarni taqdim etish va yoritib berish»ni tasdiqlash haqida", 2026-yil 23-iyuldagi 392-son buyruq, Adliya vazirligida 2026-yil 13-avgustda 3923-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

4. O‘zbekiston Respublikasi Moliyaviy hisobotning milliy standarti (1-sonli MHMS) — “Moliyaviy hisobotlarda axborotlarni taqdim etish va yoritib berish”. 2027-yil 1-yanvardan kuchga kiradi.